

OZUZỤ NWA N'ALA IGBO: NLEBA ANYA N'AGUMAGỤ NWAANYI BỤ IHE UKWU NA ANỤ EBU NWA

Anagor, Chioma .C.
Mahadum Nnamdị Azikiwe, Oka
Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrika na Nzirikorịtaozi
cc.anagor@unizik.edu.ng

Anyago, Chiamaka Constance
Mahadum Nnamdị Azikiwe, Oka
Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrika na Nzirikorịtaozi

Ụmịedemede

*Ozuzụ nwa bụ otu ihe ndị Igbo ejighị egwu egwu na ndụ ha. Ha kwenyere na ọganiihu, nchekwa omenala, udo nke ezinaụlọ na ọha obodo na-esite n'ụdị ozuzụ ndị nne na nna nyere ụmụ ha. Mana n'oge ugbua, ozuzụ nwa erielala mperi. Ha ji **Nwaanyị Bụ Ihe Ukwu na Anụ Ebu Nwa** wee ziputa ozuzụ dị iche iche na nsogbu azughị nwa nke oma na-ebute. Site na nchọcha a, a chọputara na ndị odee a nwere ụzọ dị iche iche ha si ziputa ozuzụ nwa n'agumagụ ha dị ka ozuzụ nwa nke nne nwere ọnụ okwu karịa nwere oghom ya. A hụkwara nkwenye ndị Igbo na ịtari anaghị egbu nwata. Nchọcha a gbasoro usoro nkowa ma were atụtụ mma ntunyere “Rilativizm” wee ruo ọrụ. Sophist tuputara ya na senchurị ise gara aga. O na-akowa na nkwenye, amamihe, eziokwu na omume dị n'ime agumagụ nke metutara omenala, gburugburu mmadụ maọbu akukọala abughị o kwuchaa o gwu. Nchọcha a ga-abara onye ọbụla uru n'ụzọ abụla ụzọ n'ihu na o ga-enyere aka ime ka ndị nne na nna lebaa anya etu ha si azụ ụmụ ha ma kwudosie ike ihu na ha erighị mperi iji gbochie nsogbu azughị nwa nke oma na-ebute n'obodo.*

Okpuruokpuru okwu: Agumagụ, iduuzi, ejije na ozuzụ nwa

Ndubanye

Ndị Igbo bụ agburu na-achọ agam n'ihu ụmụ ha nke mere na ha kwenyere na nwa ọbụla ha zuputara ga-akarị ha mma n'ihu niile. Ya mere ha ji eke aji n'ume iji zuputa nwa ga-aba uru n'ezinaụlọ na ọha obodo. Nke a mere na ọbughị naanị nne na nna na-azụ nwa, ndị ogbe, ọha obodo na-eso azụ nwa maka o baa uru, o baara mmadụ niile. N'otu aka ahụ, azughị ya nke oma, onye ọbụla eketa oke na nsogbu o ga-ebute. Ha na-amalite na nwa kuziwere ụmụaka ha ezi agwa ma dọọ ha aka na nti banyere ajọ agwa, ajọ okwu na ihe ọbụla ruru arụ iji gbanarị ikpụto aha nne na nna ha tumadi nke nne ya n'ihu na nwata baa uru, o buru o yiri nna ya mana o baghi uru, o buru nne mitalu.

Na ndụ ndị ntorobia taa, a ga-ahuta otutu agwa ojoo n'etiti ha nke na-ebute nsogbu dị iche iche n'obodo dị ka; izu ohi, igba akwuna, enweghi nsopuru, ise igbo, inu mkpuru mmiri, itu akwukwo, nwoke iti nwunye ya ihe na oke igba alukwaghim, dgz. O bu udi nsogbu a kpaliri mmuo ndi nchocha ileba anya n'akwukwo agumagụ Igbo ndi a hoooro iji choputa echiche

ndị Igbo banyere ọzụzụ nwa, ụzọ dị iche iche ha si enye ụmụ ha ọzụzụ na uru maọbụ ọghom na-apụta ihe na ndụ ụmụaka di ka ọzụzụ e nyere ha si di.

Nke a mere ka nchọcha lebara anya n'akwụkwọ agụmagụ ederede Igbo ndị a: *Nwata Rie Awọ* (ọ jụ anụ) nke Goddy Onyekaonwu dere, *Nwaanyị Bụ Ihe Ukwu* nke Joyce Obidiebube dere, nakwa *Anụ Ebu Nwa* nke Chukwuemeka Ike dere iji wee chọpụta ụdị ọzụzụ nwa di iche iche ha zipụtere n'agụmagụ ha.

Nleba anya n'okpuruokwu okwu ndị a pụtara ihe;

- Agụmagụ
- Iduuazi
- Ejije
- Ọ
- zụzụ Nwa

Agụmagụ

Nchọcha a gbara mgborogwu n' agụmagụ, ya mere o ji di mkpa inye nkọwa maka agụmagụ. Agụmagụ abụghị okwu ọhụrụ, enweela otutu nkọwa e nyere banyere agụmagụ site n'aka ndi odee di iche iche nke ụfodu n'ime ha ka anyi ga-eleba anya ebe a.

Agụmagụ bụ echiche mmadu cheputara site n'ichemisi echiche ime ike, ma nwere asusu nka di iche iche deputa ya maobu kwuo ya n'udi ndi ozọ ga-enwe ike nu ya maobu nwere ya guo ma keta oke n'echiche odee. Ka o siladi, agụmagụ bụ ihe gbasara uwa mmadu bi n'ime ya nakwa ndu mmadu ka a na-agbakwasakiri ukwu wee na-echeputa agụmagụ.

Nwadike (1990:11) kowara agụmagụ n'uzo abuo doro anya. Otu bu agụmagụ izugbe ebe nke ozọ bu agụmagụ nka. Agụmagụ izugbe bu ihe obula di n'udi ederede, ihe omumu di iche iche dika Sọm, Akukọala, Kemistri, Fiziks, Jiografi, Sayensi, utoasusu, dgz. Mgbe obula o nwere ihe e deputara maka amumamu nke e sitere na ya amata ihe uwa di iche iche dika ndi a kpoturua aha, maobu nkowa e mere maka ha; ihe ahụ e deputara bu agụmagụ maka ihe ahụ. E nwekwara ike ikpo ya agụmagụ mmuta. O kowara agụmagụ nka ka ihe e cheputara echeputa nke e ji nka okwu na atumaatu agụmagụ di iche wee choo mma. O kowakwara na agụmagụ nka na-agbadokari ukwu na ndu. O bukwa na nke a ka ndi oko akuko maobu ndi odee si eziputa ihe obula na-eme na gburugburu ha. Uzochukwu (2004:4) kowara na ihe agụmagụ jiri di iche n'ebe ihe omumu ndi ozọ di bu na o na-eweputa nka mma di iche iche di n'ederede.

Agụmagụ nwere ngalaba ato a; Iduuazi, ejije na abu mana ederede a gbadoro ukwu n'Iduuazi na ejije n'ihia na o bu na ngalaba abuo a ka e si horo akwukwo agụmagụ.

Iduuazi

Ọ dị mkpa ndị nchọcha ikpwa iduuzi n'ihu na o ji akwukwọ dabara na ngalaba a arụ ọrụ.

Iduuzi bụ otu n'ime ngalaba agumagu atọ e nwere nke gụnyekwara ejije na abụ. Ọ bụ ngalaba agumagu ahụ nke na-arọgharị ihe dị iche iche na-eme na gburugburu mmadụ ka o wee dị n'ụdị ederede nke mmadụ nwere ike isi na ya keta oke n'ihu na-eme n'ụwa ma ritekwa uru na ya. Nwadike (1992:21) na nkpwa o nyere gbasara iduuzi na-ekwu na iduuzi bụ nkwapụta ihe mere n'oge gara aga, ihe na-eme n'oge ugbu a na ihe ka ga-eme n'odinihu. Ihe ndị a nwere ike bụrụ ihe mere n'ezie, ihe ndị emeghi eme maobu ihe ndị mere eme a rọgharị arọgharị mee ka a ghara ima onye bụ onye maobu ebe bụ ebe. Uzochukwu (2012) kpwara na iduuzi sitere n'okwu mmewe. Ọ gara n'ihu i kpwa na iduuzi so n'otu ngalaba ifo nke bụ akukọ odinala a roro arọ nke ugbua. Ọ kwukwara na iduuzi bụ agumagu n'ihu na o bụ ekereuche ndị mmadụ chere echiche cheputa.

Ejije

Akwukwọ agumagu *Nwaanyị Bụ Ihe Ukwu* nke Joyce Obidiebube dere bụ akwukwọ agumagu ejije ndị nchọcha ji ruo ọrụ. Ya mere, ọ ga-edo anya ihe mere ndị nchọcha jiri gbaa isi akwara n'ikpwa okpuru okwu a bụ ejije. Ejije bụkwa otu n'ime ngalaba agumagu ọzọ e nwere nke na-eziputa echiche dị iche iche gbasara ihe na-eme n'ụwa na gburugburu anyị site n'akparamaagwa dị iche iche n'elu nkwo maobu obom. Ya bụ, a ga-akpwa ya dị ka njije agwa na-ejije ihe ọ na-anochite anya ya. N'echiche Nwadike (2003:51), Ọ hūta ejije dị ka ihe dị iche iche mmadụ na-eme na ndụ dị ka iru ọrụ, ibu agha, ikwa onye nwuru anwu, ilu di na nwunye, dgz. Ọ gwara n'ihu kwaputa na ejije nwere ike buri nke e mere n'ama egwuregwu, oha obodo, nke redio, nke tiivii, nke sinima, nke vidio na nke e dere ede n'akwukwọ.

Hornby (2010) kpwara ejije dị ka mmeremme a na-eziputa na tiyeta, tiivii, ma o bukwana redio. Nnyigide (2015:18) kpwara na ejije bụ nke a na-eziputekarị site na mmegharị ahụ nke e nwere ike site na ya nomie maobu jije akparamaagwa mmadụ dị iche iche n'elu uwa nakwa ihe na-eme na ndụ n'ụwa. Na nchikota nkwa niile a, a ga-ahụ na ejije bụ iji nka puru ihe wee kpaa agwa dị ka ihe a na-anochi anya ya si eme, nke na mgbe obula e mere ya ebe obula, ndi nkiri agaghị aka aka ihe agwa di etu ahụ na-ejije.

Ozuzụ Nwa

Ozuzụ nwa abughị okwu oheru na nti ndi mmadu n'ihu na o bu ihe a na-eme kwa ubochi. Mgbe di na nwunye mutara nwa nke ha m obu oge okenye zutere nwata na-eme ihe adighi nke nke ga-eme ka o gbaziere ya maka odimma nke obodo anyi. Ndi Igbo na-ekwu okwu si na "azughị azu abughị na e nyeghi nri". Okwu a nwere otutu ihe o na-egosiputa na ndu ndi nne na nna. Ọ na-egosi na oke na ọrụ ha n'ebe umu ha no abughị naanị inye ha nri, akwa, maobu ebe obibi ha. N'agbanyeghi na ihe ndi a dichakwa mkpa n'usoro azum nwa, e nwere nke bukwa isi sekpu nti iji wee wetara anyi ezi nchekwa na gburugburu anyi nke bu ikunye ha mmuo ezigbo omume di iche iche n'ime, ikuziri ha njirimara ha nke bu omenala ha site n'okwu onu, ipia ha utari oge ha mere ihe di njo oge ha di na nwata n'ihu na akwukwọ nsọ

mere ka a mata si “zūlite nwata n'uzo kwesiri ka o mara ihe, o tolite o gaghi esite na ya wezuga onwe ya”. O mekwara ka a mata na oge obula nwata mere ihe ojoo kwesiri ka a pia ya utari ma emeghi nke a, na o bu mmebi ka a na-emebi nwata di etu ahụ.

Ka o sila di, usoro ozuzu nwa bu nke na-agbanwe kwa ubochi. Nke a mere ka Zahran (2011), Burns na Gottschalk (2019) ji kwuo si; usoro ezinaulo bu nke na- kwa mgbe ma na-ewetara ndi nne na nna ihe ima aka n'ihu ebe ozuzu nwa ha di, O kwesiri ka ozuzu nwa soro na-agbanwe kwa mgbe abula mgbe? Skinner, Johnson na Snyder (2005) na Bornstein (2019) asaa okwu a mgbe ha kwuru na ozuzu nwa bu ihe na-agbanwe ka ubochi di n'elu na-agbanwe. Nke a putara na o bughị usoro e ji wee zuo nwa n'afọ iri asato gara aga ka a ga-eji wee zuo nwa a muru n'afọ a n'ihu na uwa asaala anya. Iji maa atu, n'afọ iri asaa gara aga, e nweghi ihe di ka ulokwukwo na uloka di iche iche nke mere ka umaka a muru n'oge di etu a buru ndi e ji naani ikpere arusi na ndi amaghi edeputa maobu guputa ihe wee mara mana n'oge ugbua, e nweziri uloka na ulokwukwo n'udi di iche iche nke mere ka onodu ozuzu nwa buru ihe gbanwere ma dabaa n'udi mgbanwe nke a hutara n'oge ugbua maka odimma obodo anyi. Ya mere, usoro ozuzu nwa abughi ihe na-adigide etu o di na mbu.

Atutu Nchocha

Di ka Nnyigide (2015) siri kwuo, atutu bu enyo nke e ji enyochaputa ihe ndi ahụ zoro ezo n'ime agumagu nke ndi odee ji nka mma ha di iche iche wee zonaghi ndi ogu. Atutu ndi nchocha ji wee ruo oru ya bu atutu mma ntunyere nke a kpoo "Relativism" na bekee. Atutu a so n'otu atutu agumagu nke e ji aru oru n'ederede nchocha n'oge ugbua. O bu atutu nke na-ekwu na nkwenye, amamihe, eziokwu na omume di n'ime agumagu bu nke metutara omenala, gburugburu mmadu maobu akukwala nke abughi o kwuchaa o gwu. Atutu a bu nke a choputara na o bu ndi “Sophist” tuputara ya na senchuri nke ise. Kemgbe ahụ, a ka ji ya atucha agumagu maobu ederede.

O nwere ngalaba di iche iche di ka e si ziputa ha, nke gunyere; atutu mma ntunyere keagburu: nke a na-ekwu na akparamaagwa mmadu sitere n'omenala onye ahụ. Ya bu, ma agwa mmadu adi njo ma o di mma bu site n'omenala onye ahụ ka a ga-esi choputa n'ihu na otu agwa nwere ike di njo n'otu omenala ma gaa n'omenala onye ozo buru ihe ziri ezi. Ozo, atutu mma ntunyere kenkwa; nke a bukwu udi ngalaba atutu ozo nke na-akwa ndiche di n'etiti omenala abuo maobu mmadu abuo enweghi otu omenala.

N'ikpeazu, e nwekwara atutu mma ntunyere keeziomume; nke a bu udi ngalaba atutu a nke oru ya bu itule ezi omume di iche iche, omenala di iche iche na mmadu di iche iche iji mara nke ka mma dgz.

Ntuleghari Edemedede Nchoputaga

Isiokwu a bu ozuzu nwa abughi ihe malitere taa n'ihu na o dibara n'anya ndi nna nna anyi ha. N'ihu ya, ufodu ndi mmadu edeela ihe gbasara ya iji tunye echiche ha n'usoro ozuzu nwa

nke ga-enwe ike baara ndị ọhannaeze uru. David (2007) emeela nchọcha n'isiokwu ọ kpọrọ "Parenting and the different way it can affect children's lives: Research evidence". Ọdee bu n'obụ isite na nchọputa asaa nke Joseph Rowntree Foundation mere wee chọputa usoro ọzụzụ nwa nke ya. Ọ chọputara na oke mmekọrịta dị n'etiti ụmụaka na ndị nne ha nke na-eme ka a zuto ọ ha oge ọfọdụ. Ọ gakwara n'ihu detue oke na ọrụ dịrị ndị nne, nna, otu ọdị iche iche nakwa ụmụaka n'usoro ọzụzụ nwa. Ohakwe (2021) tulerere ejije ederede Igbo ọfọdụ n'ọrụ ya nke ejije *Nwaanyị Bụ Ihe Ukwu* so n'ime ya. N'ebe ahụ, ọ choro iziputa idjike ụmụnwaanyị. O kwuru na ọ bụrụ na e wepụ ọrụ ndị ahụ e chere na ọ bụ nwaanyị ka ọ dijiri ọkachasi ọrụ ụsọkwu, ụmụnwaanyị bakwara oke uru n'oha obodo n'ụdị ọdị iche iche.

Okafor na Nwokoye (2023) mekwara nchọcha nke ha n'isiokwu; "Nwaanyị izulite nwa naanị ya: Nziputa ya n'Agumagụ Igbo A hoooro". Ha choro igbochi nsogbu ndi mmadu na-enwe site na i si na nwa nwaanyị zuru naanị ya na-ala n'iyi ebe ọfọdụ na-ekwu na ha anaghi ala n'iyi. Na nchọputa ha, ha mere ka a mata na ọ bụrụ na gọmentị mebe iwu ga-enye ụmụaka ụmụnwaanyị na-azụ naanị ha ọhere igu akwukwọ n'efu, ọ ga-eme ka ụmụaka a hụ obodo ha n'anya ma tūnye ụtụ nke ga-eme ka obodo ha na-aga n'ihu. Nke a ga-emekwa ka ọtutụ nsogbu ndi ntorobia na-enye n'obodo belata.

NTUCHAAGUMAGỤ NDỊ AHỌRỌ

Nziputa Ọzụzụ Nwa n'Akwukwọ Agumagụ Anu Ebu Nwa

Chukwuemeka Ike gbara mbọ nke oma n'agumagụ a wee ziputa ụdị ọzụzụ nwa a na-ahuta n'ala Igbo taa. O ziputara ụdị ọzụzụ nwa nke nna ka wee nwee ọnụ okwu na ya. N'ụdị a, ọ bụ ihe nna choro ka ọ na-eme n'ebe izulite ụmụ ya nọ n'agbanyeghi ihe ọbula nwere ike ibu ọgbatauhie. Ụdị ọzụzụ a putara ihe nke oma n'akwukwọ *Anu Ebu Nwa* n'ihu na nwunye maazi Laza choro ka ọ mebie Obuechina site n'ime ka ụmụ ha ndi nke nwaanyị na-eje ozi niile e ziri Obuechina ma mee ka ọ dee ka akpa nnu. Mana maazi Laza chọputara nke a n'oge wee kpọpụ ya odibe be Ticha. Ọmumatu di ka ọ di na (Ihu 45)

'si nne gi na m na-akpo ya. Maazi Laza ekweghi ka mama Obu tinye isi n'oba tubuo juo ya onye zijere Nkechi bee Payos Ukoha na ndi ozo. Mama Obu ji ajuju zaa ajuju: 'Gini mere I ji aju m udi ajuju ahụ? ọ bughị gi tuputara ka e chetara ndi olu anyi agba a kara aka guo ka egwu n'izuka ole na ole gara aga? Maazi Laza huru na mama Obu biara ogu, mara ihe o nyere. Ọ weturu olu ya, gwa ka ọ kpudebe nso. 'ite ofe afulu si n'oku, yabu okpa m di na mbara. I mara ihe i choro igwa m, gwa m osiso, e jighi ututu api aku. Achoro m ka m mara onye si Nkechi jebe ozi m ziri Onyibo chee na... 'o buru uzo i na-aga, ọ gwara m na ọ nwere ihe di mkpa o ji n'aka, m wee zie ndi umunwaanyị. ọ gwara gi ihe ahụ di oke mkpa ọ na-eme?'

Ọ si na ọ nwere ihe oke mkpa ọ na-eme, ndi umunwaanyị nọ n'ulo, ha na-ezi ozi gi ka I si choo. Gini kwa ka anyi na-akukota isi anyi ka ebulu? ọ buru na ọ nweghi ihe ozo i na-akporo m, apuo m.'

'O gwubeghi' Maazi Laza enweghi ike ikpuchi iwe na-asu ya. Biko bee ya ka ichafu. Ofe m na-esi gbaa oku i ga eji ya kwce okwu otu onwa.'

'Misis, anyi ga-ekwu okwu gbasara Obuechina mgbe e nweghi ite ofe siri n'oku. Ihe na-eme kwa ubochi na-egosi m na anyi na-emebi nwatakiri'

ahụ, chee na anyị na-enyere ya aka.

Ka nke a mechara, a kpọpuru Obuechina odibo be Ticha, ebe ahụ ka a nọ wee kuziere ya ihe ndị ahụ ọ mụtaghị be nna ya nke mere ka ọ mata na anụ anaghị ebu nwa.

Na nchịkọta, ọzuzu nwa nke odee a ziputara n'akwukwo ya bu nke nna ka nwee onu okwu n'ebe ihe gbasara umu ya no. O bughị na nwunye ya agaghị atunye aro di ka nne kama nwoke kwesiri idi na-eme ka nwoke oge obula iji gbanaghị mkpari maobu nleda anya. O bu nke a mere maazi Laza jiri ziputa Obiechina mmadu wee ruo taa.

Nziputa Ozuzu Nwa n'akwukwo Agumagu Nwaanyị Bu Ihe Ukwu

Site n'akwukwo agumagu a, odee ziputara ozuzu nwa n'ebe o di ukwu okachasi n'ezinaulo maazi Idigo na nwunye ya bu Onukwube. Udi ozuzu nwa o ziputara ebe ahụ bu nke nne na nna na-enwe onu okwu nke oma n'ebe nwa ha no site n'ikwado ha ka ha na-eme ihe ojoo di iche iche. Nke a putara ihe site na ndumodu Idigo na nwunye ya na-enye nwa ha bu Akubuike n'emume nke ato, Nkiri nke ano (Ihu 86-87)

“N'ezinaulo Idigo, Akubuike juru na ya agaghị aguru akwukwo gawa n'ihu n'ihia na o nweghi uburu akwukwo. Idigo bu nna ya kpoo ya kpoye maazi Ugomba ka o muo azumahia. Idigo na nwunye ya nyere nwa ha ndumodu.

Idigo: *Akubuike, i ruo Aba, tinye uchu
n'ahia oga gi na-azu. Anyi choro
ka i baa ogaranya di ka Ugomba.*

Onukwube: *karia Ugomba nu! I ma na
o bu gi bu diokpara na ngwuru a.
Mbara a na mbara be Chiadi di gi n'aka.
Okwesiri ka i baa ogaranya ka i wee nwee ike dozie
ngwuru gi nke oma. I rucha ihe
i ga-aru na ngwuru a, o buru
Londonu. I ga-agbapu mmiri.
Onye m choro ikunye, ekunye m ya.
Onye m na-achoghi ikunye,
o gawa, tawa ahuhu diiri ya.
Ndi otu Nkechi, agaghị m ekunye ya
obuladi otu ikpo. O ga-echukata
mmiri Nwangene, isi akwochaa ya.
o maghi na o kwesiri imeta
m enyi ugbo a ka o ga-abu mgbe
oge ruru, o si n'aka m ritewe ihe
n'aka unu. (o chia ochi kuchaa aka ya)*

Akubuike: *Anula m ihe unu kwuru. Aga m
anwa oko m.”*

Site n'udi ndumodu a nne na nna Akubuike nyere nwa ha, o doro ewu na okuku anya na ihe ha choro bu ka nwa ha tiwaa ite ego ma bulatara ha na-agbanyeghi ihe obula o mere wee

nweta ego ahụ. Mana ha chefuru na ọ bụ ezi omume na nrube isi ka ha kwesiri i kuziri nwa ha na-eme njem.

Ka o sila di, ndi Igbo kwuru na onye nna ya ziri ohi na-eji ukwu agbawa uzọ, etu ahụ ka ọ di na ndu Akubuike n'ihu na o mezuru ajoy ndumodu ahụ e nyere ya ka oruru na be nna ya ukwu. O malitere n'igụ anụ n'ite ofe wee ruo ka o buuru ego nna ya ukwu wee gbaa osọ di ka e si ziputa ya n'emume nke anọ, nkiri nke mbu (Ihu 92-93)

"ka afo ato gasiri, Akubuike buuru ego oga ya gbafuo. Oga ya bu Maazi Ugomba ji ndi uweojii na-achoghari ya. O mere ka ozi rute nne na nna Akubuike nti.

Idigo: *Hei! Ewu ataa m igu n'isi. Gini ka m ga-akoro chi m? Ebee ka nwata a buuru ego nwoke mmadu gawa? Ya bu ohi ka nwa a na-ezuzi?*

Onukwube: *Nna anyi, ka okwu a ha gi etu a n'onu. Kedunke bu na nwa anyi na-ezu ohi? I na-ezu ohi? Ka o bu m na-ezu ohi? Kedunke ebe o ga-esi nweta obara ezumohi? Ihe m na-eche na ihe a Ugomba kwuru abughị eziokwu. (o malite bewe akwa si) Ewo o-o-o! Ewu chi m o-o! Egbuoro ha m nwa -o! Onye ma ha ejirila nwa m gworo ogwu ego bia ebe a akochisi ala. Oburugodu na nwatakiri a ka no ndu, onye ma udiri ahuhu o ga na-ata ebe o gbagara osọ ndu? Ugomba kpolarata m nwa m o-o! kpolarata m nwa m o-o! Ihe mekata mee nwa a, agaghikwa m edi. Hei! Buike nwa mu o-o! Ebee ka i no?*

Di ka ndi na-akwanye nwa ha n'ajo ihe site n'udi ndumodu ha na-enye ya, o mere ka umu ha kaa nku n'ajo ihe di iche iche. Akubuike gara n'ihu na-eziputa ajoy ozuzu o nwetara n'ihu na mmadu anaghi enye ihe o nweghi. Mana nke kacha nke bu na o mechakwaa, nne na nna ya a na-abanyere ya aja n'ukwu site n'igbara ya ogu n'ihu ndi ahụ o zuru ihe ha. Nke a putara ihe n'emume nke anọ, nkiri nke ato (Ihu 105-106)

Idigo: *Akubuike! Akubuike!! Akubuike!!!*

Akubuike: *Ooo! Nna m. (Akubuike esi n'azu ulo puta)*

Idigo: *Nna Chioma siri ka m juo gi ma i huru onye gburu akwu ya. Osiri na ndi ohi gbuchara akwu ya di n'Abonkwu na kwa n'uzo Nwangene*

Akubuike: *Mbakwa o! o nweghiakwu m gburu*

- Idigo: *o bughị ihe m juru gi ka i zara.
Ajuru m gi ma i huru onye gburu
akwu, i gowa agugo na o dighi
akwu i gburu*
- Onukwube: *Nna anyi keduzi ihe i na-ajutoghari nwa a onu?
O kwuola na o bughị ya gburuakwu. Buike
gawazie.
(Eloka esi ebe o gara lota, bata ebe ha no juo si)*
- Eloka: *Nna m, o bu maka akwu nna
Chioma ha? o bu Akubuike gburu ha niile...*
- Onukwube: *(Na-arụ Eloka aka) Nkita
rachaa gi anya ebe ahụ. Anụ
mpama. Onye juru gi ihe i na-aza?
Emechaa, bia ka Iriwaa onu.*
- Idigo: *Eloka, kedu ka I siri mara na o bu Akubuike gburu akwu ahụ?*

N'agbanyeghi ajo ihe di etu a, ihe Onukwube bu nne ezinaulo a kwesiri idi na-agbazi ma na-arijo aririo maka ihe ojoo ahụ, o gwara Chiadikaobi bu nwanna di ya na (Ihu 108) si:

“Chiadikaobi, umu gi niile
Eruola ogo iri elu nkwu. Gwa ha
Ka ha gaa n'Abonkwu nke anyi
Gaa gbuo akwu chara na ya ka
ugwo na ugwo laa”

Ma sitekwa n'ubochi ahụ kwusi inye nwa ha nwoke bu Eloka nri n'ihu na o kwuru eziokwu ihe mere akwu ndi ahụ e gburu.

Na nchikota, ihe ndi a niile bucha ajo ozuzu nke otutu nne na nna na-enye umu ha taa nke odeo sitere n'ezinaulo Idigo wee ziputa. Ya mere, o kwesiri ka ndi nne na nna taa gbasie mbọ ike ghara idi na-akwado umu ha ma ha mee ihe ojoo maobu na-enye ha ndumodu ga-eduba ha n'ime ajo ihe maka odimma nke obodo anya.

Ka o dila, o bu eziokwu na odeo eziputaghi kpomkwem etu Chiadikaobi siri nye ndi nke ya ozuzu, mana etu umu ya siri baa uru okachasi Nwaanyi buihe bu nke gosiri na o dighi mgbe o na-abanyere ha aja n'ukwu ka ha mee ajo ihe iji wee nweta ihe ha na-achọ oso oso di ka ezinaulo Idigo na Onukwube.

Echiche Ndi Igbo Gbasara Ozuzu Nwa Putara Ihe n'Agumagu Ndi Odee A

Di ka anyi siri kwue na mbu, atutu ndi nchocha ji aru oru bu atutu mma ntunyere nke a kporo "Relativism" na bekee. Atutu a bu nke na-ekwu na nkenye, amamihe, eziokwu na omume di n'ime agumagu bu nke metutara omenala, gburugburu mmadu maobu akuko ala nke abughi o kwuchaa o gwu. N'ihu ya, ndi Igbo bu ndi e ji omenala di iche iche mara. Ha bukwa ndi na-ejighi omenala na nkwenye ha egwu egwu. N'oge gboo, ha na-akpachapu anya nke oma n'idebe na ihubere omenala ha isi. Nke a mere ka ozuzu nwa ha buru nke hibere isi na nkwenye ha na "utari anaghi egbu nwata n'ihu na ihe oma anaghi abjara mmadu ma o taghi ahuhu". Ozuzu nwa bu otu uzọ oru choro ike aji n'ume n'ihu na uru maobu oghom ya abughi mgbe ahụ a na-azu nwa ka a na-ahụ ya kama o bu n'odiniihu. Ya mere, iji hu

odimma na agamniihu nke obodo site n'ozuzụ nwa, ndị Igbo nwere echiche na “utari anaghị egbu nwata” tinyere na ihe oma anaghị abịara mmadụ ma ọ taghị ahụhụ”. Nke a mere ka nna Obu bụ maazị Laza dọọ nwa ya odu mgbe ọ juru ilaghachi be nwa ticha na *Anụ Ebu Nwa* (Ihu 192-193) si:

...! ma ihe kpatara nke a?

Obu azaghị. Nke a abughị mbụ a kọro ya akukọ Edmond na Keleb, maobu Edmond na nwa be ha ozọ ihe agaraghị nke oma.

'Maazị Ekeneme zutara nnukwu moto mee ka e dee n'elu ya! IHE OMA ANAGHI ABIA MA ATAGHI AHUHU. O bu ihe kpatara ya. Onye ataghị ahuhụ na ndu ya agaghị abụ ihe obula. Edmond bu ihe o bu maka na nna ya chezo ji, chezo ede, chezo anu, ziga ya ka o taa ahuhụ n'aka Ticha. O bu Ticha mere ya ihe o bu taa.

Ka o dila, site na ndumodu a maazị Laza nyere nwa ya nwoke ka echiche ndi Igbo gbasara ozuzụ nwa siri puta ihe nke mere ka Obuechina Mmaduabuchi laghachi azu na nke Ticha iji buru mmadu ma baa uru ka Edmond di ka ode siri ziputa ya na Pg 194 mgbe o dere;

“Na Jenuwari 14, 1944, Obuechina Mmaduabuchi laghachiri be Ticha n'aka C.M.S Sentral School. Mama Obu esoghi ya.”

Uru Putara n'Ozuzụ Nwa Di Ka E Si Ziputa Ya n'Akwukwo Agumagu Ndi A

Horo

Izu nwa bu oru siri ike nke ukwu mana onye zutara nke ya, o soro ibe ya rachaa aka ebe onye nke azutaghị nke ya ga-anọ n'ihe anya mmiri kwa ubochi.

E nwere ufodu uru na oghom ndi putara ihe n'akwukwo ndi a horo. Ha gunyere:

- **Mmepe Obodo:** Mgbe e nyere umaka ezigbo ozuzụ, o na-eweta mmepe obodo n'udi di iche iche di ka iru ulogwu, iru ulo ohuru di iche iche di ka Nwaanyibuihe na Eloka siri mee n'akwukwo agumagu *Nwaanyi Bu Ihe Ukwu*.

!

- **Iuta Ezigbo Di:** Mgbe a gbara mbu di ka mmadu wee ziputa mmadu okachasi nwata nwaanyi, ilu di onye di etu ahụ anaghị ahia ahụ n'ihu na ahia oma na-ere onwe ya. O bu nke a mere na Nwaanyibuihe akwughị akwu wee luo di ya.
- **Inweta Ohere Igu Akwukwo n'Efu:** Igu akwukwo n'efu abughị onye obula ka a na-enye ohere di etu ahụ. N'ihu ya onye chorọ inye udi ohere a na-achọ onye nwere ezigbo omume nke a zuru nke oma iji mee ka ego ya ghara ila n'iyi. O bu udi echiche a mere maazị Onyebuchi jiri kweta izu nwata obula mere nke oma na klaasi nke isii ruo mahadum n'ulo akwukwo Egbengwu Praimari Skuul, Eziachala nke Nwaanyibuihe so wee rite elele a wee ruo na o buru dokita.

Ọghom Azughị Nwa Nke Oma/Enyeghi Nwa Ezi Ozuzu

- **Izu Ohi:** Mgbe nwata enwetaghị ezigbo ozuzu kwesiri ya, onye di etu a na-abu ihe mmekpa ahụ diri obodo. N'ihi na o nweghi ihe o na-emezi, o ga-achọ ụzọ o chere ga-abu nke kacha mfe iji wee na-ebi ndu ya ma site etu ahụ tinye aka n'izu ohi di ka Akubuike na-eme n'akwukwo *Nwaanyi Bu Ihe Ukwu*.

!

- **gba Akwuna:** Ajo ozuzu na-ebutekwa igba akwuna na-ebe ndi nke nwaanyi no n'ihi na ha chere na igba akwuna bu uzo ziri ezi ha ga-esi ewetara nne na nna ha ihe oriri ka a wee si na ha na-eme nke oma ebe ha no. O na-eme ka ha tinye aka n'imetọ ahụ ha di ka Obij nwa Idigo na Onukwube mere n'akwukwo *Nwaanyi Bu Ihe Ukwu*.

Q

- **nwu Ihere:** Onye azughị nke oma na-anwu onwu ihere di ka di Obij n'akwukwo *Nwaanyi Bu Ihe Ukwu* si wee nwuo mgbe e jidere ya ka otu onye n'ime ndi nto.
- **Inupuru Ndi Nne Na Nna Isi Maobu Iba Ha ogu:** Nke a bukwa ihe ozo azughị azu na-ebute. O bu ya mere Obuechina jiri na enupuru maazi Laza bu nna ya isi n'akwukwo *Anu Ebu Nwa* site na-ejeghi ozi nna ya ziri ya.

Nchikota

Ndi nchocha choputara na udi ozuzu nwa putara ihe n'akwukwo agumagu *Anu Ebu Nwa* bu udi ozuzu nke nna nwere onu okwu kari. O bu eziokwu na nne Obuechina na-akwudoro ya ma na-eme ya nwa m anwuna n'ihi na o bu naani nwa ya nwoke mana maazi Laza kwuru okwu di ka nwoke nwe ulo si na o ga-akpopu nwa ya ka o gbaara Ticha odibo iji mara na anu anaghi ebu nwa.

Ndi nchocha gara n'ihu choputa na udi ozuzu nwa putara ihe n'akwukwo *Nwaanyi Bu Ihe Ukwu* bu nke nne na nna na-akwadọ umu ha ime ihe ojoo di iche iche. A huru nke a na ezinaulo Onukwube na Idigo ndi kwadoro umu ha ka ha na-emegide ezinaulo Chiadikaobi beluso Eloka ya na Chiadikaobi bi n'otu ulo. Nke a mere na oge obula nwa ha weere ihe mmadu, ha na-agbachitere ya. Ha megidere ya wee ruo na umu ha akaziri ahụ zuwe ohi ma na-agba akwuna.

Na nchikota, ndi nchocha choputara ufodu uru na oghom di n'ezi ozuzu nwa na ajo ozuzu nwa site n'akwukwo ndi a horo.

Aro

Ndi nchocha na-atunyere ndi nne na nna aro ka ha ghara ichifu na n'ezie na utari anaghi egbu nwata. O bu udi echiche a ga-enyere ha aka igba iri umu ha mgbe ha mejoro.

N'otu aka ahụ, ndi isi uka di iche iche aro ka ha jiri ezi nkuzi nke okwukwe ha jide umuaka n'oru okacha mgbe ha lere mpe n'ihi na akwukwo Nso kwuru okwu ka a zulte ha mgbe ha pere mpe n'ihi na ha too, ha agaghi e wezuga onwe ha site n'ime ya.

Ha na akpoku ndi nne na nna, ndi isi obodo, ndi isi uka na goomenti ka ha tinye aka n'izuputa ndi ga-eme ka obodo nuria onu n'odiniihu site n'igbakwasi ukwu n'echiche ndi Igbo ma mejuputa oké na oru di ka otu o bua sili di.

Mmechi

Ọzụzụ nwa dị mkpa site n'iji akwụkwọ agụmagu ndị odee a mara ihe ekwe na-akụ gbasara nkwenye na echiche ndị Igbo n'ebe ọzụzụ nwa dị.

Ya mere, na okwu na-ekwu nke ọma bụ na ndị a na-agwa na-eme ihe okwu ahụ chọrọ. N'ihikwe a, ndị nchọcha agbọla ihe mmadụ na-erị gbasara ọzụzụ nwa. Ọ dịrị ohanaeze imezuzi ya maka ọdịmma na agamnihu nke obodo anyị niile.

EDENSIBIA

- Bornstein, M.(ed.) (2019). “Children and Parenting”. *Handbook of Parenting: Volume 1*. Routledge, New York, <http://dx.doi.org/10.4324/9780429440847>
- Burns, T. and F. Gottschalk (2019). *Educating 21st century children: Emotional Well-Being in the Digital Age*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/20769679>.
- David, U.(2007). *Parenting and the Different Way It Can Affect Children's Live: Research Gate Evidence*. New York: The Homestead Press.
- Hornby, A. S. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English*. New York: Oxford University Press.
- Ike, C.V. (1999). *Anụ Ebu Nwa*: Ibadan: University Press.
- Nnyigide, N. M. (2015). *Abụ Ekere Chi Igbo: Nnyocha Site N'atụọ Kegburugburu*. PhD project in department of Igbo, African and Asian Studies, Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Nwadike, I. U. (1990). *Ntọala Agụmagu*. Enugu: Ifunanya Publishers.
- Nwadike, I. U. (2003). *Agụmagu Ọdinala Igbo* (Igbo Oral Literature). Nimo: Rex Charles and Patrick.
- Obidiebube, J.O. (2015). *Nwaanyị Bụ Ihe Ukwu*. Onitsha: Galaxy Prints.
- Ohakwe, C. (2021). *Idiike Umụ Nwaanyị: Nziputa Ya n'Akwụkwu Ndị A Họrọ*. B.A Project for Department of Igbo, African and Communication, Nnamdi Azikiwe, University Awka.
- Okafor, C.N na Nwokoye A.N (2023). “Nwaanyị Izulite Nwa Naanị Ya: Nziputa Ya n'Agụmagu Igbo Ndị A Họrọ”. *Enyo Jonal* 3 (1), 94-100
- Skinner, E., Johnson, S. and Snyder, T. (2005). “Six dimension of parenting: A motivational model”, *parenting: Science and Practice*, Vol. 5 (1).
- Uzochukwu, S. (2004). *Akanka Na Nnyocha Agụmagu Igbo*. Lagos: Sam Orient Publishers.
- Zahran, S. (2011). “Type of Parental Socialization Across Cultures A Psychoanalysis Review”. *Journal of Psychology*, Vol.2 (5).